

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

שם השיעור: יפתח בדורו כשמואל בדורו – דרשה ויישום הלכתי (31)

שם המרצה: הרב יהודה זולדן

תוספתא ראש השנה (ליברמן) פרק א הלכה יח [בבלי ראש השנה דף כה עמוד א- עמוד ב]

למה לא סיפר שמותן של צדיקים?

שלא יהא כל אחד ואחד אומר הריני בא להקיש את ר' פלוני לאלדד ומידד, הריני מקיש את ר' פלוני לנדב ואביהוא. וכן הוא אומר: "ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן" (שמואל א יב, ו), ואומר: "וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל" (שמואל א יב, יא).

ירובעל זה גדעון. בדן זה שמשון. יפתח כמשמעו.

ואומר: "משה ואהרן בכהניו...". שקל הכתוב שלשה קלי עולם בין שלשה גדולי עולם.

ללמדך שבית דינו של ירובעל גדול לפני המקום כבית דינו של משה,

ובית דינו של יפתח גדול לפני המקום כבית דינו של שמואל.

להודיעך שכל מי שנתמנה פרנס על הצבור, אפילו קל שבקלים שקול כאביר שבאבירים.

וכן הוא אומר "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". אין לך אלא שופט שבדורך. ואומר: "אל

תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה" (קהלת ז, י)

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ראש השנה פרק ב הלכה ח

"ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה...וישלח ה' את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל". ירובעל –

גדעון. בדן – שמשון. יפתח זה יפתח הגלעדי. הקיש שלשה קלי עולם לשלשה אבירי עולם. ללמדך שבית דינו של

גדעון ושל יפתח ושל שמשון שקולין כנגד משה ואהרן ושמואל, ולא עוד שסמך הגדולים מיכן ומיכן והקטנים באמצע.

משה, אהרון, ירובעל, בדן, יפתח, שמואל

שמואל - יפתח

שמואל – ילד יחיד ומיוחד, גדל במשכן, אמו מתפללת עליו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד ב

אמר אבבי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה להנות - יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר:

"ותשובתו הרמתה כי שם ביתו" (שמואל א, ז, יז). ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם - ביתו עמו.

נביא, שופט, נמצא במשכן - שקול כמשה ואהרון

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד ב

"ונתתה לאמתך זרע אנשים", ... ושמואל אמר: זרע שמושח שני אנשים, ומאן אינון - שאול ודוד; ורבי יוחנן אמר: זרע

ששקול כשני אנשים, ומאן אינון - משה ואהרן, שנאמר: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו".

הרא"ה קוק, שמועות ראייה, פרשת קרח, עמ' 5 [עולת ראייה ב עמ' יח]

חנה אם שמואל ביקשה: "ונתת לאמתך זרע אנשים" (שמואל א א, יא). ודרשו חז"ל: "זרע שמושח שני אנשים, את

שאוול ואת דוד". ובמסכת מגילה פרשו "רמה קרני בה", (שמואל א ב, א) ולא רמה פכי. שאול שהמלוכה שאולה בידו

נמשך בפך והרי מלכותו לשעה. ואילו דוד הנמשך בקרן מלכותו לדורות "דוד מלך ישראל חי וקיים".

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

המשכן קדושתו בחינת שעה, אהל מועד משכנא זימנא. ואילו בית עולמים קדושתו לדורות, לעולמים. במקביל לכך בחינת משה ובחינת אהרון. בחינת משה היתה לשעה, שהרי לא נמשכה לבניו אחריו, ואילו כהונת אהרון היתה לדורות "לו ולזרעו אחריו" (במדבר כה, יג). שמואל המושח את שאול ודוד מאחד את מלכות השעה ומלכות הדורות, שקול כנגד משה ואהרון, כהני השעה והדורות.

יפתח - בין כמה ילדים ודחוי, גדל בגלעד וסביבו ריקים ופוחזים, אמו זונה.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת בחקותי, ז

אמר הכתוב "גבר רש ועושק דלים מטר סוחף ואין לחם" (משלי כח ג), "גבר רש" זה יפתח שהיה רש בתורה. גרופות של שקמה היה, "עושק דלים" שהיה עושק את הדלים.

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת חקת, יג

שלא היה בכולן קל מן יפתח

בראשית רבה (וילנא) פרשת חיי שרה פרשה ס, ה

...ולא היה שם פנחס שיתיר לו את נדרו? אלא פנחס אמר הוא צריך לי ואני אלך אצלו? ויפתח אמר: אני ראש קציני ישראל ואני הולך לי אצל פנחס? בין דין לדין אבדה הנערה היא, ושניהם נענשו בדמיה של נערה. יפתח מת בנשילת אברים בכל מקום שהיה הולך בו היה אבר נישול הימנו והיו קוברין אותו שם, שנאמר: "וימת יפתח ויקבר בערי גלעד" (שופטים יב, ז). בעיר גלעד לא נאמר אלא בערי גלעד. פנחס נטלה ממנו רוח הקדש

רמב"ם, ספר מורה הנבוכים חלק ב פרק מה

המדרגה א': תחילת מדרגות הנבואה, שילוח לאיש עזר אלהי שיניעהו ויזרזהו למעשה טוב גדול, כהצלת קהל חשוב מקהל רעים, או הציל חשוב גדול, או השפיע טוב על אנשים רבים, וימצא מעצמו לזה מניע ומביא לעשות, וזאת תקרא רוח ה', והאיש אשר ילוח אליו זה הענין יאמר עליו שצלחה עליו רוח ה', או לבשה אותו רוח ה', או נחה עליו רוח ה', או היה עמו ה', וכיוצא באלו השמות, וזאת היא מדרגת שופטי ישראל כלם אשר נאמר בהם על הכלל, "וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט והושיעם" (ב, טז), וזו גם כן מדרגת יועצי ישראל החשובים כלם, והתבאר זה בפרט בקצת השופטים והמלכים, "ותהי על יפתח רוח ה'" (שופטים יא, כט), ונאמר בשמשון "ותצלח עליו רוח ה'", ונאמר "ותצלח רוח אלהים על שאול כשמעו את הדברים", וכן נאמר בעמשא כאשר הניעהו רוח הקודש לעזור את דוד, "ורוח לבשה את עמשא" וגו',

"בדור" "בדור"

דורו של שמואל: יוזמה של העם למנות מלך. שמואל לא כ"כ רוצה. עם מינוי שאול הם בעצם מורידים את שמואל. שאול- צנוע נחבא אל הכלים. מבזים אותו.

דורו של יפתח: יוזמה מקומית של העם למנות מנהיג. "ויקם ה' שופטים" (שופטים ב, טז). כאן הם מבקשים: קצין- ראש, ראש, ראש וקצין.

יפתח מכין התשתית לשמואל: שופטים יא, כז: ישפוט ה' השופט היום

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

יפתח בדורו כשמואל בדורו

בית דין

רמב"ם הל' ממרים פרק ב הלכה א

בית דין גדול שדרשו באחת מן המידות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כן ודנו דין, ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר "אל השופט אשר יהיה בימים ההם", אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך.

הרב דוד בן זמרא, רדב"ז הלכות ממרים פרק ב הלכה א

ב"ד הגדול שדרשו וכו'. משמע מדברי רבינו אפילו שאין בית דין השני גדול מן הראשון בחכמה ובמנין. והא תנן סתמא במשנת עדיות (א, ה) "אין בית דין יכולין לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין"? וי"ל דהך מתניתין מפרש רבינו בתקנות וגזירות. אבל בדין מן הדינים שלמדו אותן באחת מהמדות יכול לבטל. דאי לא תימא הכי, במה יתקיים קרא ד"אל השופט אשר יהיה בימים ההם". והכי משמע לישנא דלבטל דברי בית דין חבירו דבתקנות וגזרות שייך לשון בטול. ודוק.

הרב יוסף קארו, כסף משנה הלכות ממרים פרק ב הלכה א

שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם וכו'. בר"ה (דף כ"ה): אמרו שיפתח בדורו כשמואל בדורו ומייתי התם קרא דובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שיהיה בימך:

ספר החינוך מצוה תצה- לא תסור

מצוה לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להן לישראל בכל זמן... ונוהגת מצוה זו בזמן שבית דין הגדול בירושלם בזכרים ונקבות, שהכל מצווין לעשות כל אשר יורו. ובכלל המצוה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו, וכמו שדרשו זכרונם לברכה [ראש השנה כה ע"ב] "ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" – "יפתח בדורו כשמואל בדורו", כלומר שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כמו לשמואל בדורו. ועובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה בכל אשר יורו מבטל עשה זה. וענשו גדול מאד שזהו העמוד החזק שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת.

רא"ש מסכת סנהדרין פרק ד אות ו [טור חושן משפט סי' כה]

ואני אומר ודאי כל מי שטעה בפיסקי הגאונים ז"ל שלא שמע דבריהם וכשנאמר לו פסק הגאונים ישרו בעיניו טועה בדבר משנה הוא. ולא מבעיא טועה בפסקי הגאונים אלא אפילו חכמים שבכל דור ודור שאחריהם לאו קטלי קני באגמא הן ואם פסק הדין שלא כדבריהם וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה טועה בדבר משנה הוא וחוזר. אבל אם לא ישרו בעיניו דבריהם ומביא ראיות לדבריו המקובלים לאנשי דורו. יפתח בדורו כשמואל בדורו. אין לך אלא שופט אשר יהיה בימים ההם ויכול לסתור דבריהם. כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס שסדר רב אשי ורבינא אדם יכול לסתור ולבנות אפילו לחלוק על דברי הגאונים והיינו דאמר ליה רב הונא לרב ששת אפילו בדיך ודידי וא"ל אטו קטלי קני באגמא אנן? (סנהדרין לג ע"א) כלומר אם חדשנו דבר מדעתנו שלא נמצא לא במשנה ולא בגמרא?

מנהיגות שלטונית

הרב צבי יהודה קוק, שיחות לחומש במדבר, עמ' 232, 253-254

יפתח הוא אחד מקלי עולם. מצד מעלתו הפרטית. אמנם מצד ערכו המלכותי הכללי ישראלי, הוא חשוב בדורו כשמואל בדורו. לכן מלחמתו מופיעה בהפטרה (של פר' חוקת) לעומת מלחמתו של משה רבנו גדול הענקים. יפתח –

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

אם הוא נתמנה על הציבור, יש חיוב לקבל את זה ולהתייחס אליו במלוא הכבוד. אם הקב"ה סיבב את הסיבות וגלגל את המאורעות כך שהוא יהיה ראש ישראל במובן הממלכתי והמשטרתי, יש חיוב מתוך אמונה בהנהגה האלוהית של רבונו של כולם, להתייחס אליו בכבוד הראוי למלכות ישראל. לימוד זה מפיץ אור גם על המצבים הפוליטיים והחברתיים הלא נעימים שלנו. כל מי שנתמנה לראש נתמנה לכך על פי סדר אלוקי. כך הוא לגבי ההנהגה הפוליטית, וכך הוא לגבי הנהגת התורה של הרבנות בישראל.

הרב צבי יהודה קוק, מתוך התורה הגואלת, ד, עמ' נג-נד

ריבונו של עולם קורא הדורות מראש של עם ישראל. וכל דור יש לנו את המנהיגים שלו. ישנם מצבי דורות שונים, ישנם סיבוכים ומצבים מיוחדים, וישנם מנהיגים מיוחדים בכל מצב. העולם אינו הפקר! סדרי הדורות בעם ישראל גם הם לא הפקר ומסתמא יש ענין שמופיעים בעם ישראל ונחלתו מנהיגים מיוחדים. בספר שופטים מסופר על יפתח. מי היה יפתח? הוא היה מגלעד. לא מהמקומות המובחרים בקדושת ארץ ישראל. הוא היה בן אשה זונה. מי היו חבריו? "אנשים ריקים". אז מה היה מעלתו? הוא "היה גבור חיל". בהסתכלות פרטית מצומצמת, יפתח היה איש זול מאוד, קל מאוד. זה מפורש בפסוקים. אבל כאן הטעות. הדבר לא מתחיל מהפרט, הוא מתחיל מהכלל. יפתח הוא גבור חיל, ומתוך כך הזקנים והעם פונים אליו תהיה לנו לראש. בסדר ההשגחה העליונה של רבונו של עולם, קורא הדורות מראש, מסודר יפתח למנהיג... שמואל הוא מסדר המלכות בעם ישראל, ובאים חז"ל ואומרים: "יפתח בדורו כשמואל בדורו". זה מזעזע, מרעיש. יפתח בדורו הוא המנהיג הוא יונק את כוחו מכלל ישראל, ומתוך כך הוא נפגש עם רוח ה'. צריך להקשיב היטב לענינים אלו המצלצלים כאן. העולם אינו הפקר. סדר המנהיגות בישראל איננו הפקר. מתוך כך עלינו להתבונן גם בדורנו. זכינו ב"ה לעצמאות. זה לא מקרה. ריבונו של עולם מוריד מלכים ומושיב מלכים, והופך מהפכות ממזרח שמש עד מבואו כדי להביאנו לעצמאותנו. זוהי המדינה, שכן גוריון הכריז עליה לפני כמה שנים לפני כל אומות העולם במוזיאון בתל אביב. בן גוריון היה אפיקורס, הכרתי אותו. במובן הדתי היה אפיקורס. נאעפ"כ בכל עושה הקב"ה שליחותו. יש סדרי נשמות והוא זכה להיות מסדר עצמאותנו. כך הם גלגולי הדברים, של המעשה הנפלא והנורא הזה של הקב"ה, להודיע לאומות העולם שקם שלטון ממשלתי של עם ישראל על הארץ הזאת שלנו.

מנהיגות רוחנית

ר' צדוק הכהן מלובלין - מחשבות חרוץ אות ז

יפתח בדורו כשמואל בדורו (ראש השנה כ"ה ב) שמעתי בשם ר' בונם הקדוש ז"ל דרצה לומר מי שפותח שער חדש בעבודת ה' יתברך בדורו הוא המנהיג האמיתי כשמואל בדורו.